

Allvarlig kritik mot Socialnämnden i Olofströms kommun. Nämnden hämtade två syskon i förskolan och tog med dem till en lokal som tillhörde socialtjänsten utan att vårdnadshavarna hade samtyckt till detta. Nämnden kontaktade därefter barnens pappor och lämnade över barnen till dem, men tog inte någon kontakt med barnens mor.

Beslutet i korthet: Inom ramen för utredningar om två syskon hämtade en socialsekreterare syskonen i förskolan och tog med dem till en lokal som tillhörde socialtjänsten. Vårdnadshavarna hade inte samtyckt till detta. Socialsekreteraren kontaktade därefter barnens respektive far, men tog inte någon kontakt med barnens mor. Barnen överlämnades sedan till sina pappor.

I en utredning om ett barn får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande (11 kap. 10 § socialtjänstlagen).

JO konstaterar att bestämmelsen inte ger socialnämnden rätt att hämta ett barn och ta med barnet till en plats som nämnden bedömer lämplig för samtal. För att nämnden ska kunna hämta ett barn krävs att barnets vårdnadshavare eller en annan företrädare för barnet har samtyckt till åtgärden. Nämnden kan under vissa förutsättningar hämta ett barn med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

I det aktuella fallet hade vårdnadshavarna inte samtyckt till hämtningen av barnen och barnen var inte föremål för ingripande med stöd av LVU. Nämndens åtgärd saknade således lagstöd.

Ett barns vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter, t.ex. om barnets boende (6 kap. 11 och 13 §§ föräldrabalken). Det är således inte en uppgift för socialtjänsten att besluta var ett barn ska bo. Om ett barn vårdas med stöd av LVU bestämmer nämnden var barnet ska vistas under vårdtiden.

I beslutet konstaterar JO att nämndens hantering fick till följd att barnen i stället för att bo kvar hos sin mor kom att bo tillsammans med sina pappor. Om nämnden bedömde att det inte var till barnens bästa att bo hos modern borde den ha samrått med samtliga vårdnadshavare och försökt hitta lösningar på var barnen skulle bo den närmaste tiden. Så skedde inte. JO konstaterar att hanteringen även stod i strid med kraven på saklighet och opartiskhet i 1 kap. 9 § regeringsformen.

Nämnden får allvarlig kritik för bristerna i handläggningen av barnens ärenden.

Anmälan

I en anmälan till JO klagade AA på Socialnämnden i Olofströms kommun.

AA uppgav bl.a. följande: Hon har tillsammans med sin sambo BB sonen CC, född 2013. Tillsammans med DD har hon dottern EE, född 2011. Den 7 februari 2017 hämtade tjänstemän från socialtjänsten CC och EE i förskolan och tog med barnen till en lokal som tillhörde myndigheten. Nämnden hade inte fattat något beslut om omedelbart omhändertagande av barnen med stöd av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU.

Vårdnadshavarna hade inte kontaktats innan hämtningen och inte heller samtyckt till åtgärden. Det är oklart hur länge barnen befann sig i lokalen, men det kan röra sig om timmar.

Utredning

JO begärde att nämnden skulle yttra sig över vad AA uppgett i sin anmälan i de delar som rörde hämtningen av barnen i förskolan.

Nämnden uppgav i ett remissvar bl.a. följande:

Beskrivning av ärendet.

Utredning inleddes på barnen efter en allvarlig, anmälan den 10/1-17, från en städfirma som flyttstädade AA:s och BB:s lägenhet. Städfirman skickade bilder på misären i bostaden och bedömningen var att barnen levt i mycket allvarlig situation. Vårdnadshavare informeras om att utredning öppnas den 11:e. Den 18/1 görs en s.k. mappning via Signs of Safety, en form av risk och skydds bedömning tillsammans med föräldrarna AA och BB. Under detta besök beslutas gemensamt med föräldrarna att förändringar måste ske för att barnen skall ha det så pass bra att de kan bo kvar med sina föräldrar. En släkting skulle vara behjälplig och stötta föräldrarna i deras förändringsprocess.

Under februari inkommer åter en orosanmälan, från farmodern som skulle vara behjälplig i familjen, som beskriver att det inte skett någon förändring och att föräldrarna inte tagit till sig allvaret och vad som behöver förändras kring barnen. Socialtjänsten fick information om att det var mycket bråk mellan föräldrarna och att AA hotar med att ta sitt liv samt knuffar ges mellan föräldrarna, inför barnen.

Barnen bedöms leva i en mycket svår situation och behöver möta socialtjänsten utan att bli påverkade av föräldrarna. Situationen bedömdes som mycket allvarlig för barnen.

Med den informationen beslutades det att socialtjänsten behöver möta barnen utan att föräldrarna var informerade om detta. Barnen blev hämtade på skolan/förskolan och fördes med en personal från skolan som stöd för barnen till en av socialtjänstens lägenhet, som används vid besök, samtal med barn och umgänge. Vid bedömningen utgick socialtjänsten bl.a. från socialtjänstlagen: 11 kap. 10 § SoL.

Vid en sådan utredning som avses i 2 § om behov av ingripande till ett barns skydd eller stöd får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande. Detsamma gäller vid en utredning på socialnämndens initiativ om överflyttning av vårdnaden enligt 6 kap. 7 eller 8 § föräldrabalken. [2012:776]

Enligt Justitieombudsmannen, 2014-4225 så kan socialtjänsten ha samtal med barnen utan att informerat vårdnadshavarna om att så skall ske:

När socialtjänsten genomför ett samtal med ett barn utan vårdnadshavarens samtycke kan barnets enda praktiska möjlighet att komma till tals vara att samtalet hålls i skolan. När socialtjänsten överväger att höra ett barn i barnets skola måste intresset av att få tala med barnet dock alltid ställas mot barnets behov av skydd för sin integritet. Samtal av detta slag får inte slentrianmässigt och enbart utifrån praktiska aspekter genomföras i skolan, utan socialtjänsten bör alltid göra en bedömning av om behovet av att höra barnet överväger risken för att barnet skadas av den uppmärksamhet som socialtjänstens besök i skolan kan medföra.

Skillnaden från JO:s uttalande var att socialtjänsten i Olofström valde ta med en pedagog till en av våra lägenheter för att genomföra samtalet istället för på skolan. Vid hämtningen från förskolan/skolan så var inte barnen omhändertagna enligt LVU eller placerade på något vis utan bedömningen var att ett samtal och observationer utan föräldrarnas inblandning och eventuell påverkan av barnen var nödvändigt i utredningens skede. Under detta enskilda möte med barnen skulle observationer göras samt samtal med barnen i den mån det gick efter barnens mognad.

Under barnens besök i socialtjänstens lägenhet kontaktades BB, CC:s pappa som kom dit. Han önskade få hjälp i sin situation och beskrev en rädsla för modern AA. BB fick erbjudande om skyddat boende på Notavillan, vilket han tackade ja till. Vid placeringen tog BB CC med sig. EE:s pappa DD kontaktades och han hämtade henne för att låta henne bo hos honom stadigvarande.

Efter en vecka på skyddat boende önskade BB att flytta hem igen. Under tiden han varit placerad på det skyddade boendet så uppmärksammade personalen socialtjänsten om att han behövde mycket stöd och hjälp i sin föräldraroll och därför erbjöd socialtjänsten boende på Notavillans basboende för utredning, som BB tackade ja till. Samtidigt önskar även AA att bli inskriven med familjen och blir beviljad en utredningsplacering på Notavillans basboende.

Det framgår inte i journalanteckningarna att BB inte var informerad om att placeringen startade i ett skyddat boende. Men i placeringsbeslutet framgår det att han var det. Det framgår inte om det fanns hot om tvång från socialtjänsten när båda föräldrarna ansökte och placerades på Notavillan

Varför inte nätverksplacering gjordes eller ens övervägdes var att en utredningsplacering på ett HVB-hem bedömdes som det mest lämpliga för hela familjen.

Som avslutning i yttrandet ser socialtjänsten att det var nödvändigt att möta barnen utan föräldrarnas vetskap för att säkerställa barnens egna perspektiv och behov på deras situation. Socialtjänsten bedömde att det var bäst för barnen att bli hämtade till myndighetens besökslägenhet och att en pedagog som var väl kända för barnen följde med som stöd. Detta för att skydda barnen från insyn från elever och personal. Socialtjänsten menar att de har stöd i lagstiftningen i att kunna genomföra enskilda samtal och möten med barn utan att först informera vårdnadshavarna om detta sker under en utredning jml 11 kap. 2 § SoL.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

JO tog därefter del av utredningarna om barnen och journalanteckningar i deras ärenden för perioden den 3 januari–19 april 2017. I ett missiv till materialet anförde en enhetschef bl.a. att hanteringen hade brustit eftersom nämnden hade hämtat barnen i förskolan trots att vårdnadshavarna inte hade samtyckt till detta. Enhetschefen hänvisade därvid till ett tidigare beslut där JO hade kritiserat nämnden för en sådan åtgärd (se JO:s beslut den 27 augusti 2019 i ärende med dnr 8587-2017).

Vid en genomgång av handlingarna konstaterades att det inte finns några anteckningar om samtal med barnen i materialet. Nämnden verkade således i sitt remissvar ha lämnat felaktiga uppgifter om varför barnen hämtades i förskolan. JO begärde därför att nämnden skulle komma in med ett nytt yttrande i fråga om hämtningen av barnen.

Nämnden anförde i det nya yttrandet bl.a. följande:

Frågeställningen är varför det inte framgår av vårt tidigare yttrande, i journalanteckningarna, en bedömning om varför vi beslutade att hämta barnen från förskolan utan föräldrarnas medgivande eller deltagande.

I journalanteckningarna beskrivs händelsen av hämtningen av barnen, den 7 februari 2017, men det fattas den diskussion och bedömning som föranledde att vi hämtade barnen för att höra dem, utan föräldrarnas medgivande och medverkan.

Socialtjänsten ser att vi brustit i journalföringen i ärendena om AA:s barn (sekretess). Det finns ingen journalanteckning som beskriver skälen till beslutet att hämta barnen.

Vi har i ett tidigare ärende renderat kritik från JO för att vi hämtat barn på skola utan vårdnadshavares medgivande och medverkan. Därför förstår vi att vi även kommer att få kritik i detta ärende. Vi ser även att brister finns i journalföringen av ärendet.

Bedömningen kvarstår att det fanns behov av att möta barnen och samtala med dem utan föräldrars medverkan och vetskap, för att kunna säkerställa barnens perspektiv och rätt, utan påverkan från vårdnadshavare, men att föra barnen från förskolan för att genomföra samtalet var felaktigt.

AA fick tillfälle att kommentera remissvaret.

Rättsliga utgångspunkter

En myndighet ska iaktta saklighet och opartiskhet

En myndighet ska i sin verksamhet beakta allas likhet inför lagen samt iaktta saklighet och opartiskhet, enligt den s.k. objektivitetsprincipen (1 kap. 9 § regeringsformen, RF). Bestämmelsen omfattar inte enbart hur en sak faktiskt har hanterats, utan även hur myndighetens agerande har uppfattats är av betydelse. Objektivitetsprincipen kommer även till uttryck i 5 § förvaltningslagen (2017:900).

Bestämmelser i socialtjänstlagen m.m.

Socialtjänstens verksamhet ska bygga på respekt för människors självbestämmande och integritet (1 kap. 1 § socialtjänstlagen, SoL). Socialnämndens insatser för barn och unga bygger alltså på frivillighet från de berördas sida.

Ett barns vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter (6 kap. 11 och 13 §§ föräldrabalken). Det innebär att socialtjänstens insatser som rör ett barn ska ske i samförstånd med vårdnadshavarna. Under vissa förutsättningar kan ett barn ges vård utan vårdnadshavarnas samtycke. Bestämmelser om sådan tvångsvård finns i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Beslut om vård enligt LVU fattas av förvaltningsrätten efter ansökan av socialnämnden (4 §

LVU). Socialnämnden får besluta att den som är under 20 år omedelbart ska omhändertas om det är sannolikt att den unge behöver beredas vård med stöd av LVU och om rättens beslut inte kan avvaktas med hänsyn till risken för att den unges hälsa eller utveckling eller till att den fortsatta utredningen allvarligt kan försvåras eller vidare åtgärder hindras (6 § LVU).

Socialnämnden ska utan dröjsmål inleda en utredning av vad som genom ansökan, anmälan eller på annat sätt har kommit till nämndens kännedom och som kan föranleda någon åtgärd av nämnden (11 kap. 1 § SoL). När en anmälan rör barn eller unga ska socialnämnden genast göra en bedömning av om barnet eller den unge är i behov av omedelbart skydd (11 kap. 1 a § SoL). Vid en utredning av om nämnden behöver ingripa till ett barns skydd eller stöd får nämnden, för bedömningen av behovet av insatser, konsultera sakkunniga samt i övrigt ta de kontakter som behövs (11 kap. 2 § SoL). Utredningen ska bedrivas så att inte någon onödigt utsätts för skada eller olägenhet.

När en åtgärd rör ett barn ska barnet få relevant information (11 kap. 10 § SoL). Ett barn ska ges möjlighet att framföra sina åsikter i frågor som rör barnet. Om barnet inte framför sina åsikter, ska hans eller hennes inställning så långt det är möjligt klarläggas på annat sätt. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Vid en utredning med stöd av 11 kap. 2 § SoL får barnet höras utan vårdnadshavarens samtycke och utan att vårdnadshavaren är närvarande.

Dokumentation

Handläggning av ärenden som rör enskilda samt genomförande av beslut om stödinsatser, vård och behandling ska dokumenteras (11 kap. 5 § SoL). Dokumentationen ska utvisa beslut och åtgärder som vidtas i ärendet samt faktiska omständigheter av betydelse. Dokumentationen ska ske fortlöpande och utan oskäligt dröjsmål (4 kap. 9 § i Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS [SOSFS 2014:5]).

Bedömning

Omständigheterna i ärendet

AA hade gemensam vårdnad om CC och EE med respektive barns far. I en anmälan till socialnämnden om oro för barnen anfördes att det rådde misär i AA:s bostad. Nämnden inledde utredningar om barnen den 10 januari 2017. Handläggaren informerade därefter vårdnadshavarna om att utredningar om barnen hade inletts.

Den 6 februari ägde ett möte rum mellan CC:s farmor och handläggaren. Vid mötet beskrev farmodern situationen hemma hos AA och BB. Det antecknades i barnens respektive ärende att hon hade anmält oro för dem. En skyddsbedömning om CC gjordes samma dag och handläggaren antecknade bl.a. följande i hans journal:

Utifrån den sammantagna information som framkommit görs bedömningen att situationen kring CC är så pass allvarligt att han inte kan vistas i hemmet.

Bedömningen görs även att pappan i dagsläget kan tillgodose barnens behov av trygghet och stabilitet och att det är av vikt att de tar sitt vårdnadsansvar. I de fall BB inte tar sitt ansvar för sonen kommer en ansökan om LVU att göras.

I ärendet angående EE finns den 7 februari en journalanteckning med rubriken "Hämtning på dagis". Även i CC:s ärende finns samma dag en anteckning som har rubriken "Hämtning på förskolan". Anteckningarna i barnens ärenden har samma innehåll och av anteckningarna framgår bl.a. följande:

UT åker och hämtade barnen och förskolepedagogen [...] på förskolan. EE var lite undrande när vi satte oss i bilen och frågade varför hon och lillebror skulle åka den bilen och vart vi skulle.

Handläggaren åkte tillsammans med barnen och förskolepedagogen till en s.k. utredningslägenhet som socialtjänsten hade. Därefter kontaktade handläggaren BB och DD. BB kom till utredningslägenheten. Efter samtal med BB fick han en plats i ett skyddat boende där han skulle vistas tillsammans med CC. DD hämtade EE och tog med henne hem till sig.

I det följande behandlar jag först om det fanns förutsättningar för nämnden att hämta CC och EE i förskolan för att höra barnen inom ramen för de pågående utredningarna. Därefter kommenterar jag förutsättningarna för nämnden att lämna över barnen till BB och DD. Avslutningsvis gör jag vissa uttalanden om syftet med hämtningen av barnen.

Hämtningen av barnen i förskolan

I sitt första remissvar uppgav nämnden att syftet med att hämta barnen i förskolan var att genomföra samtal med och observera dem utan vårdnadshavarnas inblandning och eventuella påverkan. Nämnden har även i sitt andra yttrande anfört att barnen hämtades för att samtal skulle hållas med dem.

Bestämmelsen i 11 kap. 10 § tredje stycket SoL ger nämnden en möjlighet att samtala med ett barn utan vårdnadshavarnas samtycke. Nämnden måste givetvis göra omsorgsfulla överväganden angående behovet av att samtala med ett barn i varje enskilt fall. Det finns inte någon bestämmelse om att vårdnadshavarnas inställning till ett samtal ska undersökas innan samtalet med barnet äger rum. Av 1 kap. 1 § och 3 kap. 5 § SoL följer dock att vårdnadshavarna bör informeras om samtalet innan det genomförs (prop. 2009/10:192 s. 33). JO har i flera beslut uttalat att en allmän utgångspunkt är att vårdnadshavarnas inställning till att samtal hålls med barnet ska efterfrågas och i största möjliga mån beaktas. Frivillig medverkan och bästa möjliga samarbete med barnets vårdnadshavare är alltid att föredra och bör eftersträvas så långt det är möjligt (se t.ex. JO 2016/17 s. 514, dnr 6547-2014, och JO 2012/13 s. 288, dnr 7161-2010).

I förarbetena till bestämmelsen i 11 kap. 10 § tredje stycket SoL anförde regeringen bl.a. att nämnden bör kunna råda över de omständigheter under vilka ett samtal med ett barn äger rum (prop. 2009/10:192 s. 19). Vidare uttalades att nämnden bör kunna bestämma att vårdnadshavarna inte ska vara närvarande vid samtalet. I fråga om förutsättningarna för ett samtal med ett barn påpekade regeringen att JO hade uttalat att det inte kan godtas att socialnämnden bereder sig tillträde till den unges hem för att få kontakt med barnet när vårdnadshavarna inte är hemma, eller att utredaren hämtar barnet till socialförvaltningen när barnet är på väg hem från skolan eller leker ute på fritiden (se JO:s beslut den 10 oktober 2005 i ärendena med dnr 1059-2003 och 4875-2003).

Även om nämnden kan bestämma hur ett samtal med ett barn ska genomföras ger den aktuella bestämmelsen i 11 kap. 10 § tredje stycket SoL inte nämnden någon rätt att hämta ett barn och ta med honom eller henne till en plats som nämnden bedömer lämplig för samtal. För att nämnden ska kunna hämta ett barn krävs att barnets vårdnadshavare eller en annan företrädare för barnet har samtyckt till åtgärden. Det finns inte heller någon annan bestämmelse, utöver den om omedelbart omhändertagande i 6 § LVU, som ger nämnden möjlighet att hämta ett barn.

I det aktuella fallet hade vårdnadshavarna inte fått komma till tals i fråga om hämtningen av barnen och det fanns alltså inte något samtycke från deras sida till att nämnden skulle få ta med barnen till utredningslägenheten. Barnen var inte heller föremål för vård med stöd av LVU. Nämndens åtgärd att hämta barnen saknade således lagstöd.

Kunde nämnden lämna över barnen till BB och DD utan att samråda med AA?

När handläggaren befann sig i socialtjänstens lägenhet med barnen kontaktade hon BB som sedan kom dit. Handläggaren åkte därefter till det skyddade boendet tillsammans med BB och barnen. Hon kontaktade även DD som kom till det skyddade boendet och hämtade EE hem till sig.

Om ett barn har två vårdnadshavare bestämmer de gemensamt i frågor som rör barnet, t.ex. om barnets boende. Skulle det uppstå oenighet mellan vårdnadshavarna i fråga om var barnet ska bo har de möjlighet att väcka talan om den saken i tingsrätt. Det är således inte en uppgift för socialtjänsten att besluta om barnets boende.

Om ett barn vårdas med stöd av LVU bestämmer nämnden var barnet ska vistas under vårdtiden. I det aktuella fallet var dock barnen inte föremål för något ingripande med stöd av LVU. Det var alltså vårdnadshavarna som bestämde om barnens förhållanden.

Av dokumentationen i CC:s ärende framgår att nämnden bedömde att situationen var så allvarlig att han inte kunde vistas i hemmet. Såvitt framgår av

underlaget var nämnden alltså av uppfattningen att det inte var lämpligt att barnen bodde hos AA vid den aktuella tidpunkten.

Om nämnden bedömde att det inte var till barnens bästa att bo hos AA borde handläggaren ha fört fram detta till vårdnadshavarna och i samråd med dem försökt hitta lösningar på var barnen skulle bo den närmaste tiden. För det fall någon godtagbar lösning inte hade kunnat nås har nämnden ytterst en möjlighet att ingripa med stöd av bestämmelserna i LVU.

Av utredningen framgår att handläggaren endast kontaktade BB och DD och därefter lämnade över barnen till dem. Hon tog alltså inte någon motsvarande kontakt med AA. Hanteringen fick till följd att barnen i stället för att bo kvar hos AA kom att bo tillsammans med sina pappor. Nämnden borde ha kontaktat samtliga vårdnadshavare för att samråda om barnens situation. Så skedde inte.

Jag har ovan redogjort för den objektivitetsprincip som gäller för socialtjänstens verksamhet. I ett ärende som rör ett barn är det viktigt att vårdnadshavarna upplever att nämndens handläggning sker på ett objektivt sätt. I det aktuella fallet agerade nämnden bakom AA:s rygg. Nämndens agerande stod därmed i strid med kraven på saklighet och opartiskhet.

Var syftet med hämtningen att nämnden skulle samtala med barnen eller att säkerställa att barnen inte skulle bo hos AA?

Som jag redan konstaterat finns det inte någon dokumentation i barnens ärenden om att de hämtades för att samtal med dem skulle hållas. Det finns inte heller några uppgifter om att samtal hölls med barnen eller om vad de i så fall skulle ha sagt. Nämndens beskrivning av syftet med att barnen hämtades i förskolan stöds alltså inte av innehållet i de handlingar som jag har haft tillgång till vid min granskning. Av dokumentationen i barnens ärenden framgår i stället att de hämtades efter att nämnden vid skyddsbedömningar funnit att AA brast i omsorg om dem.

Syftet med hämtningen av barnen tycks således ha varit ett annat än det nämnden uppgett. Jag kan dock inte utifrån befintligt underlag slå fast att det förhåller sig på det viset. Jag nöjer mig med att påpeka att det givetvis inte är tillfredsställande att det av nämnden angivna skälet för att hämta barnen inte på något sätt har dokumenterats i barnens ärenden. Nämnden ska säkerställa att dokumentationen i ett ärende är fullständig. Med det påpekandet anser jag mig kunna lämna den saken.

Sammanfattande avslutning

Sammantaget kan jag konstatera att handläggningen av barnens ärenden har brustit i flera avseenden. Handläggaren hämtade barnen i förskolan trots att det saknades lagstöd för åtgärden. Därtill kommer att handläggaren lämnade över barnen till BB och DD utan att samråda med AA i fråga om var barnen skulle vistas. Handläggningen brast därmed även i fråga om saklighet och opartiskhet. Nämnden förtjänar allvarlig kritik för handläggningen av barnens ärenden.

Övrigt

Det som AA har anfört i övrigt leder inte till något uttalande från min sida.

Som kommit fram ovan riktade jag i ett beslut den 27 augusti 2019 kritik mot nämnden bl.a. för att en socialsekreterare hade hämtat ett barn i skolan trots att vårdnadshavarna inte hade samtyckt till åtgärden (dnr 8587-2017).

Även i detta ärende finns liknande brister. Jag vill därför framhålla vikten av att de åtgärder som nämnden vidtar i ett barnärende har stöd i lag. Så har inte varit fallet i det nu eller det tidigare aktuella ärendet. Jag förutsätter därför att nämnden vidtar åtgärder för att säkerställa att något liknande inte inträffar igen.

Ärendet avslutas.